

с показанием восхождения и захождения Солнца, в Харьковском духовном училище. [Перевел с польского языка протоиерей и префект Харьковского училища А. С. Проккопович.] Харьков: [тип. Приказа общественного призрения, 1796–1798.]

Дж.: Сводный каталог. – 1966. – Т. IV. – С. 249. – № 444–445.

Чернявский Родион (?–?). Песнь харьковского народа на день коронования... Имп. Павла Петровича, самодержца всероссийского и... Имп. Марии Феодоровны. В[ойск] к[азацких] с[отник] Род[ион] Чернявский. [Харьков:] тип. Слободского украинского приказа общественного призрения, [1796. 4] с.

Дж.: Сводный каталог. – 1966. – Т. III. – С. 359. – № 8151.

Сергій Білокінь (Київ)

ІГРИ ХОЛМЩИНИ ТА ПІДЛЯШШЯ: ХТО ВПЕРШЕ ОПУБЛІКУВАВ ЗБІРКУ ЯКОВА СЕНЧИКА?

У 1997 р. вийшло в світ історико-етнографічне видання “Холмщина і Підляшшя”, присвячене дослідженню етнічних українських земель північно-західного порубіжжя, які тепер входять до складу Польщі¹. На великому фольклорно-етнографічному матеріалі характеризуються локальні особливості матеріальної і духовної культури людності. У розділі “З усної народної творчості” наведено прислів'я, приказки українців Холмщини², а також вибрані зразки фольклору (казки, дитячі та великодні ігри, перекази та оповідання, історичні пісні та календарно-обрядова поезія)³. Нас цікавить “ігрова” збірка в цьому дослідженні.

Етнографічні матеріали Якова Сенчика, зібрані на початку ХХ ст. на Холмщині і Підляшші, після низки “архівних” подорожей опинились в особовому архіві Володимира Гнатюка Відділу архівних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України⁴.

Серед багатьох тем, які дає змогу дослідити фонд Володимира Гнатюка, – ігрова культура української людності, зокрема питання народних ігор та розваг різних статево-вікових груп населення. Матеріали, що можуть придатися для цього, зібрані переважно у підрозділі фонду 28-3⁵.

Це передусім такі одиниці зберігання цього фонду: 38 (78 аркушів) Казки, пісні (без мелодій), дитячі ігри та ін., 1853–1902; 59 (230 арк.) Пісні (без мелодій), забави тощо. Записано Іваном Манжурою на Сумщині, Харківщині, Катеринославщині. 1875–1882 рр.; 64 (3 арк.) “Игры крестьянских детей”. “Народные загадки”. Матеріали, записані на Чернігівщині (з помітками Б. Грінченка) та ін. 1878 р.; 66 (11 арк.) “Дитячі забавки, іграшки і приповідки”. Матеріал, зібраний В. Андрієвським та

¹ Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження / Відп. ред. В. Борисенко. – К., 1997. – 384 с.

² Вишневецька Г. Прислів'я, приказки українців Холмщини // Холмщина і Підляшшя... – С. 343–352.

³ Холмщина і Підляшшя... – С. 353–379.

⁴ Сенчик Я. Етнографічні матеріали (Загадки, прислів'я, прикмети, казки, скоромовки, дитячі іграшки, забави дівочі і жіночі, парубочі іграшки) / Записав Я. Сенчик на Холмщині та Підляшші. 1903–1908 рр. // Відділ архівних фондів ІМФЕ. – Ф. 28-3. – Од. зб. 174. – Арк. 1–18.

⁵ Старков В. А. Особовий архів Володимира Гнатюка та його роль у дослідженні ігрової культури українців // Архіви України. – 2001. – № 3. – С. 86–100.

MISCELLANEA

Коновалом. (До матеріалу помітки Б. Грінченка). 1878–1898 pp.; 171 (20 арк.) “Штуки (заклади)”. Ігри. Записано П. Шекерик-Донниковим, А. Веретельником та ін. в селах Станіславщини, Чернігівщини, Буковини, Львівщини. 1902–1904 pp.; 174 (18 арк.) Етнографічні матеріали. (Загадки, прислів'я, прикмети, казки, скоромовки, дитячі іграшки, забави дівочі і жіночі, парубочі іграшки). Записав Я. Сенчик на Холмщині та Підляшші. 1903–1908 pp.; 301 (37 арк.) “Дитячі та інші грая”. Записано С. Гаврилей в с. Вертіївка (кол. Веркіївка) на Ніжинщині. [1897 р.]; 311 (27 арк.) “Пісні, вірування, прислів'я тощо”. Пісні, оповідання, вірування, приказки, дитячі ігри, народна медицина та етнографічні матеріали. Записала Л. Яцкевич в с. Сілець на Львівщині⁶.

Щодо збирача етнографічних матеріалів з Холмщини та Підляшшя, то Яків Петрович Сенчик народився 28 липня 1877 р. у с. Свори тодішнього Константинівського повіту Сідлецької губернії. У 1895 р. закінчив Більську вчительську семінарію. Учителював спочатку на Підляшші, в селах Києвець Більського повіту та Жещинка Володавського. Від 1900 р. працював учителем початкових класів у селах Холмщини, де й записав найбільше фольклорно-етнографічних матеріалів⁷. Зазначимо, що 1916 р. у Львові було видано збірку народних пісень з Поділля і Холмщини, частину яких зібрав Я. Сенчик⁸.

В архівній збірці Я. Сенчика поряд з іншими фольклорно-етнографічними матеріалами з Холмщини та Підляшшя описано ігри і розваги молоді на Андрія (арк. 11–11зв.) та жінок на масницю (“Колодка”) (арк. 12–12 зв.), а також такі дитячі та парубочі ігри: [1.] “Свинка”, [2.] “Шило”, [3.] “Петрушка”, [4.] “Дзвінниця”, [5.] “Шпінки”, [6.] “Швайка”, [7.] “Свічка”, [8.] “Бірки” (арк. 13–18 зв.). І хоча у виданні “Холмщина і Підляшшя” вказано, що фольклорно-етнографічні матеріали Я. Сенчика (од. зб. 174) подані друком вперше (хоча відсутні описи ігор [5] та [8] та ігор і розваг молоді на “Андрія” та жінок на “Масницю” (“Колодка”))¹⁰, все ж зазначимо, що описи шести ігор ([1]–[4], [7], [8] *вперше* опублікувала Галина Довженок (1990 р.)¹¹.

Однак слід сказати, що в публікації Г. Довженок були відредаговані тексти, в яких мова записів значно наближена до сучасної. Видання містить анотацію для “середнього та старшого шкільного віку”¹², і цим, мабуть, пояснюється така значна редакція. Розбіжності з оригіналом не торкаються суті гри, але певним чином змінюють текстологію опису ігор, а цікавими, наприклад, для мовознавців, є саме оригінальні записи. До позитиву публікації треба віднести науковий апарат, який вміщує традиційні відомості про кожен запис: місце, час тощо¹³.

Записи ж, опубліковані укладачами “Холмщини і Підляшшя”, є дуже близькими до оригіналу, хоча і в них трапляються окремі “прогалини”. Так, при описі гри “Свічка” допущено певних похибок при публікації: замість “з 14 ликтя” треба “з

⁶ Там само. – С. 93.

⁷ Холмщина і Підляшшя... – С. 359.

⁸ Мелодії українських народних пісень з Поділля та Холмщини, зібрані Л. Плосайкевичем і Я. Сенчиком / Під ред. С. Людкевича // Матеріали до української етнології. – Львів, 1916. – Т. 16.

⁹ Нумерація ігор – наша.

¹⁰ Холмщина і Підляшшя... – С. 353–359.

¹¹ Літала сорока по зеленім гаю: Дитячі та молодіжні українські народні ігри / Упоряд. Г. В. Довженок. – К., 1990. – С. 95, 116, 46, 124, 90–91, 140–142 (відповідно).

¹² Там само. – С. 160.

¹³ Там само. – С. 147–154.

¼ ліктя”, замість “взгрубш – з (нерозб.)” – “взгрубш – з цаль”¹⁴ тощо. Назву “Великодні ігри”¹⁵ кількох ігор (“Шило”, “Петрушка”, “Дзвіниця”, “Швайка” й “Свічка”) можна впевнено віднести тільки до першої, де про це сказано в описі гри. Інші ж ігри могли побутувати як до, так і після Великодніх свят.

Відзначимо, що й досі не опубліковано опис гри-забави “Шпіньки”, який відсутній в обох названих виданнях. Мабуть, характер і суть цієї гри-забави з якихось причин завадили публікувати цей опис. Наводимо його. Нерозбірливе місце позначене ламаними дужками <...>¹⁶:

“Шпіньки

Волопаси або ще й менші хлопці, як хочуть грати в «шпіньки», виймають їх з своїх комірив, складають одному в пригорщі й, підходячи до найменшого, кажуть: «Хочеш мати всі ті шпінькі?» – «Хочу». – «Но то добре: ми тобі зав’яжемо очі, шпіньки закопаємо в ямку, і як ти їх знайдеш, – будуть твої». Копають поруч дві ямки і в одну з них сиплють шпіньки й загортають їх землею. Тепер хлопцеві, що має шукати шпіньки, зав’язують очі й в другу ямку кладуть калу, засипаючи його зверху землею. На ямку з шпіньками один з хлопців стає ногами і втоді кажуть шукати. Хлопчина починається, мацає руками, де свіжа земля и нарешті всадить руки в кал. “Що, знайшов?” з коварністю питають засмученому хлопчику. «Бач його: хтів забрати всі шпіньки. Не будь <...>». Хлопчина засоромиться й тільки тепер поглядає на всіх з недовір’ям. А як жалісливо, то й розплачеться нарешті. Розуміється, ця забава можлива тільки втоді, як є між хлопцями мале й дурне ще хлопчєня.

(Записано в Телятині, Холмщина)”.

Таким чином, “ігрова” збірка Якова Сенчика, яка складається з восьми ігрових сюжетів, нарешті опублікована повністю, хоч і частинами. На жаль, за даними автором, вся етнографічна збірка Я. Сенчика з архіву ІМФЕ ще не опублікована.

Валерій Старков (Київ)

¹⁴ Холмщина і Підляшшя... – С. 358; Відділ архівних фондів ІМФЕ. – Ф. 28-3. – Од. зб. 174. – Арк. 16 зв.

¹⁵ Холмщина і Підляшшя... – С. 356.

¹⁶ Відділ архівних фондів ІМФЕ. – Ф. 28-3. – Од. зб. 174. – Арк. 14 зв.

АТРИБУЦІЯ АВТОРСТВА СТАТЕЙ ПРО МИКОЛУ КОВАЛЕВСЬКОГО В “ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОМУ ВІСТНИКУ” У 1909 РОЦІ

У 2006 р. випускниця українського відділу філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича Оксана Колодій звернулася до мене, як причетного до вивчення історії українського літературно-мистецького процесу на Буковині середини ХІХ – середини ХХ ст., з проханням прочитати її кандидатську дисертацію. Праця була присвячена життю й творчості письменника та громадсько-політичного діяча на Буковині Теодота Галіпа (1873–1945), замовчуваного в радянські часи. Прочитавши дисертацію, я запропонував зняти з тексту сторінки, де авторка давала характеристику статтям “Микола Васильович Ковалевський” і “Справозданє з будови надгробку Миколі Васильовичу Ковалевському”,